

OHROŽENÍ SVOBODY PROJEVU A PRÁVA NA INFORMACE V ONLINE PROSTORU

Svoboda projevu a právo na informace jsou základními lidskými právy demokratické pluralitní společnosti, zaručeny mimo jiné Listinou základních práv a svobod. Svoboda projevu se vztahuje nejen na příznivě přijímané myšlenky, ale i na ty, které mohou být nepříjemné či znepokojující. Cenzura je podle Listiny nepřijatelná. Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit pouze zákonem, a to jen tehdy, je-li to v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu konkrétních ústavně definovaných cílů a hodnot jako jsou ochrana práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejná bezpečnost, ochrana veřejného zdraví a mravnosti.

Sociální média spadající pod nadnárodní korporace Facebook, Twitter, ByteDance, Snap, Alphabet (Google) nebo Microsoft se stala jedním z hlavních zdrojů informací a platformem pro soukromou i veřejnou komunikaci. Pro demokratickou a svobodnou společnost je proto zásadní, aby byla zaručena svoboda projevu i na digitálních platformách, byť jsou provozované soukromými subjekty. Přesto dochází k případům mazání příspěvků z nejasných důvodů a za nejasných podmínek, bez znalosti kontextu a bez právního základu. Potenciální možnost uživatelů sociálních médií na volbu platformy v případě jejich nespokojenosti s postupy dané platformy je přitom limitována absencí reálného konkurenčního prostředí v jednotlivých odvětví komunikace a IT technologií.

Zásahy do svobody projevu a práva na informace na sociálních médiích a digitálních platformách jsou mimo jiné odůvodňovány nutností boje s dezinformacemi a fake news a v posledních měsících také mimořádnými opatřeními v souvislosti s pandemií koronaviru. Tyto nejasně definované problémy se tak snadno mohou stát záminkou pro cenzuru jak od samotných platform, tak i od veřejné moci, ať už přímo či neformálním nátlakem na danou platformu. Svoboda projevu a právo na informace jako jedny ze základních práv a svobod se tak ocitají v ohrožení, kterému je nutné systémově čelit na evropské i české úrovni.

6.1 AKTIVNÍ PŮSOBNÍ NA EVROPSKÉ ÚROVNI

- » Aktivní role vlády a českých europoslanců v rámci přijímání dvou nařízení v rámci digitální strategie EU, které budou v členských státech mimo jiné vytyčovat standardy ochrany svobody projevu na digitálních platformách.
- » » Akt o digitálních službách (*Digital Services Act*) bude souborem pravidel upravující povinnosti a odpovědnost zprostředkovatelů v rámci jednotného trhu. Jeho cílem je zajistit vysokou úroveň ochrany pro všechny uživatele internetu a mimo jiné lepší ochranu základních práv občanů, větší demokratickou kontrolu a dohled nad online platformami nebo zmírňování systémových rizik jako jsou manipulace nebo dezinformace.
- » Akt o digitálních trzích (*Digital Markets Act*) bude mj. řešit problematiku zabraňování monopolizace a zneužívání tržní síly nebo bariér vstupu na digitální trh.
- » Důležitost této agendy je zvýrazněna tím, že finální fáze přijímání této legislativy se očekává během českého předsednictví Radě EU.

6.2 ZŘÍZENÍ PARLAMENTNÍ SKUPINY

- » Zřízení parlamentní pracovní skupiny pro ochranu svobody projevu na internetu, která bude složená ze zástupců stran zastoupených v Poslanecké sněmovně a Evropském parlamentu tak, aby tato pravidla byla vystavena demokratické kontrole.
- » Úkolem pracovní skupiny bude připravit konkrétní doporučení k legislativním a exekutivním krokům směřujícím k ochraně svobody slova na digitálních platformách.

6.3 RESPEKTOVÁNÍ ÚSTAVNÍCH ZÁSAD

- » Svoboda projevu a právo na informace musí být zachovány v co největší míře. Zásah do svobody projevu a šíření informací musí být vždy chápán až jako poslední prostředek (*ultima ratio*).
- » K omezení svobody projevu a práva na informace lze přistupovat pouze v těch případech, kdy je to nezbytně nutné pro ochranu konkrétních ústavně definovaných cílů v čl. 17 Listiny a hodnot demokratické pluralitní společnosti a pouze na základě navazující zákonné úpravy, definované především trestním zákoníkem (nikoliv tedy např. krizovým nebo pandemickým zákonem).
- » Případná regulace musí být založena na principu „co je nezákonné offline, je nezákonné také online“. Svoboda projevu a právo na informace tak nesmí být podřízeny neoprávněným zásahům ani ve jménu boje s dezinformacemi a fake news.
- » Je proto třeba jasně odlišovat online obsah nezákonný (*illegal*) a škodlivý (*harmful*) a dále také rozlišovat mezi dezinformacemi a fake news na jedné straně a neobvyklými či netradičními informacemi, které jsou legitimní součástí veřejné diskuse, na straně druhé.

6.4 VYJASNĚNÍ PRAVIDEL PRO ZÁSADY VEŘEJNÉ SPRÁVY

- » Orgány veřejné správy se musí vypořádávat s dezinformacemi a fake news především prostřednictvím osvětových kampaní a metodickou pomocí k výkladu pravidel. Pokud je to možné, musí být voleny mírnější prostředky než je podání podnětu k odstranění obsahu, například doplnění informací, včetně vynutitelného doplnění.
- » Pro možnost orgánů veřejné správy požadovat odstranění obsahu v kyberprostoru musí být stanovena jasná pravidla. Pro podání podnětu k odstranění obsahu musí být splněny zároveň alespoň tyto dvě podmínky: 1) doložení důkazů o aktuálně hrozící závažné škodlivosti informace, nikoli pouze nemožnost jejího ověření; 2) faktická nemožnost odstranit či dostatečně snížit takto prokázanou aktuálně hrozící závažnou škodlivost doplněním informací, případně i povinným doplněním informací (např. označení za nedůvěryhodné z hlediska ověřování faktů či zdroje).
- » Příslušné orgány veřejné správy musí postupovat transparentně a srozumitelně. Musí všechny své požadavky včetně vyhodnocení uvedených podmínek odůvodňovat a zveřejňovat současně a nebo bezprostředně po vznesení požadavku.
- » Příslušný orgán veřejné správy musí být vybaven vynucovací pravomocí co se týče pravidel pro dodržování standardů ochrany svobody projevu a pravidel pro zásahy do svobody projevu uživatelů, ať už ze strany platformy nebo veřejné správy. Konkrétně by příslušný orgán veřejné správy vynucoval transparentní a rychlé postupy a pravidla týkající se prvotního zásahu, informací o něm, komunikace s uživatelem, vyřizování odvolání uživatele, a to jak od digitálních platform, tak i od ostatních příslušných orgánů veřejné správy. Nedodržení krátkých lhůt by mělo být sankcionováno.
- » Pro digitální platformy musí být stanovena jasná pravidla, kdy musí požadavek orgánů veřejné správy na odstranění nebo doplnění obsahu akceptovat a kdy nikoliv.
- » Soudní přezkum zásahů do svobody projevu v online prostoru musí mít stanoveny krátké lhůty pro rozhodnutí.

6.5 VYJASNĚNÍ STANDARDŮ PLATFORM

- » Digitální platformy musí zveřejnit a dodržovat jasné a srozumitelné standardy ochrany svobody projevu a pravidla pro své zásahy do svobody projevu uživatelů, aby nedocházelo ke svévolnému skrývání a mazání příspěvků a účtů danou platformou.
- » Pravidla musí v co největší míře respektovat standardy ochrany svobody slova. Musí být založena na obdobných principech jako platí pro oprávněné požadavky veřejné správy, tedy být použitelné pouze při splnění alespoň dvou výše uvedených podmínek zároveň.
- » Uživatelé musí mít možnost 1) okamžitě se zásahem či bezprostředně po něm obdržet přesné informace o zásahu, jeho odůvodnění ve standardní podobě podle přípustných důvodů zásahu, a o pracovníkovi platformy odpovědném za rozhodnutí o zásahu; 2) odvolat se proti takovému postupu v rámci platformy, přičemž postup odvolání musí být srozumitelný, snadno přístupný, umožnit objasnění specifických aspektů informace, proti které platforma zasáhla, odvolání musí být vyřízeno rychle a i během jeho průběhu musí platforma o vyřízení odvolání přiměřeně komunikovat.
- » Přezkum jak těchto pravidel, tak i konkrétních zásahů by měl být svěřen soudní moci nebo jinému způsobu alternativního řešení sporů.

6.6 ZTRANSPARENTNĚNÍ ALGORITMŮ PLATFORM

- » Digitální platformy musí z důvodu práva na informace zveřejnit principy fungování svých algoritmů, které používají k zobrazování příspěvků, aby ne/zobrazovaný obsah nezáležel pouze na netransparentní libovůli dané platformy.
- » U algoritmů musejí uvést jejich účel a vedlejší dopady (účelem může být například nabídnutí obsahu odpovídajícího preferencím uživatele, vedlejším dopadem například omezení nabídky určitého obsahu, jenž plyne z nastavení algoritmu).
- » Uživatelům musí být poskytnuta možnost, aby si systém zobrazování příspěvků nastavili sami, včetně vypnutí jednotlivých nebo všech algoritmů, které nejsou technicky nezbytné.

6.7 ZMĚNA PŘÍSTUPU K PLATFORMÁM

- » Omezit možnost zneužití monopolního postavení digitálních platform a předejít ohrožení práva na informace, komunikaci a na svobodu projevu. Lze tak učinit na základě přístupu k významným digitálním platformám jako k infrastruktuře, nebo na základě uplatnění principů soutěžního práva.